

פרשת תרומה

וְאַרְבָּעִים אֲדָנֵי כֶסֶף תַּעֲשֶׂה תַּחַת עֶשְׂרִים הַקֶּרֶשׁ שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לְשֵׁתֵי יִדְתָּיו וְשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לְשֵׁתֵי יִדְתָּיו (כו, יט)

"אדוני" רק רגע!

בפרשת השבוע אנו קוראים על המפרט הטכני של בניין המשכן - הכולל פירוט מדויק של המבנה הפיזי על מידותיו ומרכיבי היסוד שלו, וכן פירוט כלי הקודש שציווה הבורא להכין ולהכניס לתוכו.

כמובן שכל פרט ופרט בבנין המשכן היה מדויק ומדוקדק והכיל בתוכו סודות עמוקים ורמזים נשגבים וטמירים והיה מכוון כנגד שמות הקודש והעולמות העליונים בצורה מופלאה ביותר ולמעלה מהשגת אנוש (עיין אור החיים כ"ו א'), ואין ספק שעל כך נאמר "אֲשֶׁרִי הָעַם שִׁכְּנָה לוֹ" (תהלים קמ"ד ט"ו).

אך ברשות הרבים וברשות היחיד וברשות הקוראים החביבים נתעמק הפעם באחד מפרטי המשכן, הלא הוא "הָאֶדָן".

נתונים טכניים:

- * מיקומם של האדנים היה מעל ומתחת קרשי המשכן.
- * החומר ממנו עשויים היה "כסף".
- * צורתם הייתה "קובייה חלולה".
- * מטרתם לאחד ולחבר את הקרשים.

לכל קרש מקרשי המשכן היו בקצוות שתי רגלים מלמעלה ושתי רגלים מלמטה, ולכל "אֶדָן" נכנסו שתי רגלים משתי קרשי המשכן (לדוגמא: רגל אחת של קרש א' ורגל אחת של קרש ב'), ועל ידי הָאֶדָנִים התאחדו כל הקרשים מלמטה ומלמעלה והמשכן הפך ליחידה אחת.

ומה כל כך מיוחד במידע הזה עד כדי כך שבחרנו להעלות אותו לכותרות ולהתמקד בו בפומבי? איזה מסר ושדר אנו כבר יכולים להוציא ממנו לחיי היום יום - אשר ישדרג אותנו מבחינה רוחנית וירומם אותנו עוד קצת בעבודת ה'?

האזינו אחי ורעי, הסכיתו ושמעו יְדִידֵי את התוכן העשיר והמסר הכביר שמלמדים אותנו אדני המשכן, אשר הוא חיוני לכל אדם באשר הוא. אך טרם נצא לדרך ונדון בגוף המאמר - נפתח בהקדמה צרה וקצרה, אשר תועיל לנו להבנת הדברים.

ובכן, אין זה סוד שבכל בית יש "אדון" - הלא הוא ראש המשפחה ירום הודו, הבעל של האישה... האבא של הילדים... זה שמנווט את ההשקפה וההליכות והצביון של הבית... האדם שְׁשִׁמוּכָה לוֹ זכות המילה הראשונה והאחרונה בכל נושא... וכאן בעצם טמונה כל הבעיה. מדוע?

רבים וטובים ומתוקים וחמודים בטוחים שְׁאֶדָן זו מילה נרדפת לשליט ועריץ ופריץ הרודה באנשיו בכל כוחו ומשתרר עליהם בכל נפשו ומשדר לבני עדתו בכל רגע שהוא הבוס הרשמי והמוכתר הבלעדי, ומי שְׁיִמְרָה את סמכותו ומרותו - יועמד על מקומו וייענש ביד קשה ובזרוע נטויה, ואותם אנשים חמודים אינם יודעים ידיעה פשוטה ובסיסית ומאוד עסיסית:

אותיות השורש של המילה "אדון" הם האותיות "א - ד - ן", ובאותיות אלו בעצם רמוזה המהות והמטרה

פרשת תרומה

של האדון וצורת ההנהגה שלו - וכפי שמלמדים אותנו אדני המשכן, וכדלהלן:

(א) האָדן במשכן היה מונח למטה, על הארץ, במקום הכי נמוך, והיה נושא על גבו את כל משא קרשי המשכן.

וזה מלמדנו שאדון אמיתי הוא ההפך משוטר ונוגש ודיקטטור ושתלטן אשר רוכב על כולם מלמעלה ומקריב את הציבור למען עצמו ונחותו. "אדון אמיתי" הוא אדם שנמצא מלמטה מתחת לכולם - ונושא על גבו את עול הכלל, ולמרות זאת הוא מתמודד עם התפקיד בדממה ולא מתמרמר מכך. ומהי מטרתו המרכזית של האדון...?

(ב) אָדני המשכן היו מחברים ומאחדים בין קרשי המשכן, ובאמצעותם עשרות קרשי המשכן הפכו ליחידה אחת.

מטרת האדון הבעל והמנהיג "לאחד" את בני החבורה, ולתמוך ולחבר בין כולם. בין האישה לילדים הרכים, ובין הילדים הגדולים שבבית לילדים הקטנים, וכמובן שעל האדון מוטל לאחד את עצמו עם כל בני הבית. וכיצד באמת עושים זאת...?

(ג) האָדן במשכן היה חלול.

אדון אמיתי אמור להיות "חלול" - בבחינת "צינור מעבר" שדרכו מועבר השפע לכולם והקשר עם כולם.

במילים אחרות: אדון אמיתי הוא האוזן קשבת של בני הבית, מעין "הכותל המערבי" שכולם פונים לשם בשעת צרה ושואבים ממנו תמיכה ועצה ועזרה, אדון אמיתי צריך להיות פתוח לשמוע - ופתוח להשפיע ולעזור ולתמוך ולייעץ ולהושיע - כפי כוחו.

האמת היא שעל פי חכמנו ז"ל הדברים הרבה יותר עמוקים, ואלו תורף דבריהם הקדושים:

גילו לנו חכמי התורה שהבעל הוא בבחינת "שמש" המשפיעה חום וחיות ואור על הסביבה, ואילו האישה בבחינת "ירח" אשר אין לו אור עצמי, ומקור האור שלו מגיע מקרני השמש הפוגעות בו ומאירות אותו. [בלשון חז"ל הבעל הוא כנגד בחינה שנקראת "קודשה בריך הוא" - משפיע (זוהר משפטים קי"ד ע"א), והאישה כנגד בחינה שנקראת "שכינתיה" - מקבל (ריקאנטי בראשית ב' כ"א, שומר אמונים הקדמון וויכוח ראשון אות כ"ז), וכמו שמצאנו בשיר השירים שהקדוש ברוך הוא נמשל "לבעל", וכנסת ישראל - השכינה - נמשלה שם "לאישה"].

במילים מדויקות יותר, בורא עולם משפיע את השפע לזוג דרך הבעל - והבעל משמש כצינור חלול המעביר את השפע לאישה ושאר בני הבית, ואם הבעל חוסם את הקשר עם בני הבית ולא מעניק להם את השפע המגיע להם - אזי הוא בוגד בתפקידו וחסאו גדול ורם, והבעל הזה עובר על דברי הגמרא הקדושה שכתבה כך (חולין פד:): לעולם יאכל אדם וישתה פחות ממה שיש לו [יסתפק במועט], ויכבד את אשתו ובניו [יותר ממה שיש לו] [שאם אין לו - אזי ילווה כסף עבור צרכיהם (מהרש"א שם)], שהן תלויים בו [עיני אשתו וילדיו נשואות אליו ומצפים "ממנו" למלאות חסרונם], והוא תלוי במי שאמר והיה העולם.

ומי שמעמיק ומדקדק בדברי הגמרא הללו מבין שהדברים תקפים לא רק לגבי "מזון גשמי" - אלא גם על "מזון נפשי" כמו נשיאה בעול ומתן תמיכה ועצה בשעת צרה, שהרי הגמרא פתחה במילים "לעולם יאכל אדם" ... והגמרא לא המשיכה באותה מטבע "ויאכל את אשתו ובניו" ... אלא כתבה "ויכבד את אשתו ובניו" ... ומדוע שינתה הגמרא את הלשון? להורות לנו שהאדם צריך להשקיע בבני ביתו את כל מה שנכנס במילה "כבוד"! מזון, תמיכה נפשית, עצה בשעת צרה, נשיאה בעול וכו'.

פרשת תרומה

אין ספק שמי שמבין זאת היטב וחי כך וליבו "חלול ופתוח" כלפי בני ביתו, אזי האחדות המושלמת מנת חלקו והוא ואשתו וילדיו נהפכים ליחידה אחת, ממש כפי שהאדנים איחדו את כל הקרשים למשכן אחד.

(ד) ציינו מקודם שאָדְנִי המשכן היו מונחים מלמטה - והם נשאו את כל המשא הכבד והעצום של קרשי המשכן, ולמדנו מזה שכך צריך להתנהג אדון אמיתי כלפי עדתו, ולא להיות שליט ועריץ עליהם. כעת, לאחר שעיכלנו את הנקודה הזו, אפשר להוסיף את העדכון הבא:

אומנם אָדְנִי המשכן היו מלמטה, מתחת לקרשי המשכן, אך בל נשכח שגם בו זמנית היו אדנים מלמעלה - מעל הקרשים. ומה זה מלמדנו?

אמת ויציב! הבעל אמר להיות מלמטה ולסחוב את משא הבית, זהו תפקידו וחובתו. אך מצד שני הוא לא אמר להיות נטול דעה וחוט שידרה אשר דעתו כפופה לבני הבית, אלא הוא צריך להיות מעל כולם - בבחינת מנהיג ומכוין ומורה דרך ומנווט. חובתו לעמוד בפרץ ולשמור על צביון הבית וטהרת ההשקפה הצרופה, ואל לו להיכנע לאף אחד בערך עליון זה. הבעל אומנם נמצא מלמטה מתחת לכולם, הוא היסוד והמעמיד, אך בו זמנית הוא גם נמצא מלמעלה ושומר על צביון הבית.

חובת הבעל לזכור שהוא בבחינת סֵלֶם מַצֵּב אֶרְצָה - אָדָן תחתונה שנושאת את כולם, אך בו זמנית וְרֵאשׁוּ מִגֵּיעַ הַשְּׁמִימָה - הוא גם אָדָן עליונה שנמצאת בפסגה מעל כולם, וְהִנֵּה מִלְאָכֵי אֱלֹקִים עֲלֵיָם וְיִרְדּוּ בּוֹ - בו תלויה היראת שמים של כולם - העלייה הרוחנית או הירידה שלהם חלילה.

(ה) במשכן היו אָדְנִים רבים אשר היו צמודים זה לזה - וזה לא הפריע לאף אחד מהם, והם אף ידעו לעבוד בהרמוניה נפלאה (כל חצי קרש היה מחובר לאָדָן אחרת).

המסר חד וברור כראש הגפרור ואי אפשר להיזיז ממנו אפילו פירור, וניתן לסכמו במילה אחת. מידות! אדון אמיתי צריך שיהיה בעל מידות, ואין כוונתנו למידות פיזיות של עובי (העניבה) והיקף (הכרס) ואורך (הזקן) וגובה (הנוצה שעל הכובע), אלא לתכונות הנפש ולמפרט הטכני הפנימי שיהא מאוד אצילי וטהור. ענווה, חסד, אהבת שלום וכו', רק כך ניתן להחזיק בית עד 120 מבלי להיכנס לסכנה של מלחמת עולם שלישית ושלישית.

נ.ב. לא נעים לחטט בנושאים הללו, אבל כאן המקום לציין ולצנן ולעדכן הרבה אנשים בנתון הבסיסי הבא: 99% מבעיות שלום בית - מה שמכונה היום "משבר הנישואין", זה עניין של משחקי כבוד ומידות לקוויות שבני הזוג לא דאגו לסדר ולתקן בטרם נישואיהם. ומדוע זה כל כך חמור? מה רע "בבערך מושלם"?

תארו לעצמכם שרופא שיניים יעבוד עם כלים של "בערך". במקום להשתמש עם פינצטה קטנה ועדינה ומקדחה מיניאטורית ואָזְמֶל פצפון - הוא ישתמש עם מפתח שבדי ואזמל של בנאים ומקדחה של קירות. הוא אומנם יעשה את אותו עבודה שהוא למד באוניברסיטה, רק שהכלים שלו יהיו יותר אגרסיביים וגסים. כיצד תראה העבודה שלו? אין ספק שיאָמַר עליה הפתגם המפורסם "הניתוח הצליח - אבל החולה מת". ואם זה כך אצל רופא שיניים, על אחת כמה וכמה שזה חמור שבעתיים בחיי הנישואין. מדוע?

בני זוג אמורים לעבוד כל חייהם על פיתוח הקשר והאחדות ולהגיע לחיבור נשמתי מושלם - כפי שנאמר בתורה "עַל כֵּן יִעָזֵב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבֶשֶׁר אֶחָד (בראשית ב' כ"ד) "לנשמה אחת" [כאשר התורה מדברת על גוף האדם היא לא מתכוונת לבשר הפיזי שלו אלא לנשמה הנמצאת בתוכו]

פרשת תרומה

(כמבואר בקונטרס חוט המשולש, שאלה שניה, פיסקה המתחילה במילים "ועל שאלה...").

ואיך מלחימים ומאחדים נשמות? מה הם כלי העבודה שצריך להשתמש בהם בפרויקט רגיש זה? "מידות מושלמות". אך כאשר המידות חסרות ומעוותות ולא תקינות, לא שייך לבצע עימם את המלאכה הקדושה והרגישה.

והשאלה נשאלת: איך יכול האדם להפיח בקרבו רוח טהרה ולהזדכך בעבודת המידות - ובפרט כלפי אשתו וילדיו? התשובה טמונה בידיעה הבאה:

ו) הַאֲדָוִן הָיוּ בַּמִּשְׁכָּן הַקֹּדֶשׁ, וְגַם "הַאֲדָוִן" - הַבַּעַל - מִשְׁרַת בַּמִּשְׁכָּן, בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. מְבֹאָר בְּסִפְרֵי הַקְּדוּשִׁים שֶׁבֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם בְּבַחֲנֵת "בֵּית הַמִּקְדָּשׁ", חֹדֵר הַשִּׁינָה בְּבַחֲנֵת "קוֹדֶשׁ הַקְּדוּשִׁים", הַמִּיטוֹת שֶׁבְּחֹדֵר בְּבַחֲנֵת "אֲרוֹן הָעֵדוּת", הַבַּעַל וְהַאִשָּׁה בְּבַחֲנֵת "הַכְּרוּבִים", וְכִמוֹ שֶׁהַשִּׁינָה הַיִּתֵּה מִצְטַמְצֵמֶת בֵּין הַכְּרוּבִים - כִּךְ גַּם אִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁזָּכוּ הַשִּׁינָה מִצְטַמְצֵמֶת בֵּינֵיהֶם, וְעַל כָּל בֵּית וּבֵית נֹאמֵר "וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנֹתַי בְּתוֹכְכֶם" (שמות כ"ה ח').

בְּקִיצוֹר, בֵּית הָאָדָם הוּא בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָאִישִׁי שֶׁלוֹ וְשֶׁל רַעֲיִיתוֹ! (מְקוּרוֹת: מִשְׁנֵה תַעֲנִית ד' ח', יוֹמָא נ"ד ע"א בְּסוּף הָעֵמּוּד, בְּמִצּוֹדֵת דוּד וּמְלַבִּי"ם מְלַכִּים ב', י"א ב').

וְכִיוּן שֶׁהָאָדָם הוּא בְּבַחֲנֵת אֲדָוִן בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ - עֲלִיו לְהִכִּיר בְּרוּם מַעֲלָתוֹ וְלִהְתַּעַמֵּק בְּעוֹצְמַת תַּפְקִידוֹ, וְלִהְתַּאֲמֵץ לְכַבֵּד אֶת מַעֲמָדוֹ. מַה כּוֹנֵת הַסּוֹפֵר וְהַמְשׁוֹרֵר?

אִם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הִיָּה נִבְנָה הַיּוֹם וְהָיוּ מִצִּיעִים לְמוֹשִׁיקוֹ אֶת הַזְכוּת הַנִּפְלָאָה לְשִׁטּוֹף שֶׁם אֶת הַרְצָפָה וְלִדְאוּג לְנִיקּוּן שֶׁהַשִּׁטּוֹחַ שֶׁעַל יָד פֶּתַח קוֹדֶשׁ הַקְּדוּשִׁים. וְכִי הוּא הִיָּה מִסְרֵב? בְּרוּר שֶׁלֹּא! וְמַה הִיָּה קוֹרָה אִם יוֹם אֶחָד הִיָּה מְגִיעַ לְמוֹשִׁיקוֹ אִיזָה לִיצָן וְלִוְחָשׁ לוֹ בְּאוֹזֵן "אִיזָה רְדוּד אֶתְּהָ... מִשְׁמַשׁ פּוֹעֵל נִיקּוּן... לֹא חֶבֶל"... כִּיצַד מוֹשִׁיקוֹ הִיָּה מִתִּיחַס לְאוֹתוֹ אָדָם? יוֹתֵר נִכּוֹן לְשִׁאוֹל: הֲאִם מוֹשִׁיקוֹ בְּכֻלָּל הִיָּה מִתִּיחַס אֵלָיו?

יְהוּדֵי יִקְרָה, יְהוּדֵי חֲבִיב, אֶתְּהָ נִבְחַרְתָּ מִשְׁמַיִם לְהִיּוֹת הַבּוֹס וְהַפְטָרוֹן שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָאִישִׁי שֶׁלְךָ. לֹא פּוֹעֵל נִיקּוּן, אֲלֵא בַעַל וּמְנַהֵיג בְּחֶסֶד עֲלִיוֹן. תַּעֲרִיךְ אֶת הַתַּפְקִיד וְהַמְשָׁרָה וְתַתְּעַמֵּק בְּעוֹמֵק הַמְטָרָה, זְכוּר שֶׁעֲלִיךְ הוֹטְלָה מִלֵּאכָה כְּבִירָה שֶׁל "עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד, (הַתּוֹרָה הַטִּילָה אֶת הַתַּפְקִיד הַזֶּה עַל הַבַּעַל), וְחִכְמָנוּ גִּילּוֹ לָנוּ שֶׁאִם הַבַּעַל מִצְלִיחַ בְּמִלְאכָה וּמְבִיא אֶת הָאֲחֻדוֹת אֶל בֵּיתוֹ - אִזִּי בֵּיתוֹ מְקַבֵּל חוֹתֵמַת מִשְׁמַיִם שֶׁל "מוֹשֵׁלִים" וְהַשִּׁינָה הַקְּדוּשָׁה שׁוֹכֵנֶת בְּבֵית הַזֶּה. בַּעַל יִקְרָה! הֲאִם יֵשׁ תַּפְקִיד יוֹתֵר כְּבִיר וְכָבִיר מִזֶּה? אִין סַפֵּק שֶׁאִם תַּתְּעַמֵּק בִּידִיעָה הַזֹּאת יִשְׁאָר נֹאמֵן לְמְטָרָה וְלְבוֹרָא - וְכֹל הַשְּׁטוּיּוֹת מְסַבִּיב יִתְגַּמְדוּ בְּעִינֶיךָ, תִּדְעַה לְהַחֲלִיק כָּל תַּרְעוּמַת וְלִהְתַּיֵּק כָּל מַחֲלוּקָת, וְתִצְלִיחַ לְעִבּוֹר בְּשִׁלוֹם אֶת הַמָּאָה וְעֹשְׂרִים שָׁנָה - כִּפִּי הַסִּיפּוֹר הַמְפּוֹרָסִים הַבֵּא:

לְפָנַי מִסְפָּר שָׁנִים נִפְטָרָה לְבֵית עוֹלָמָה אַחַת מִהַנְּשִׁימִים הַגְּדוּלוֹת בְּיִשְׂרָאֵל - הַלֵּא הִיא הַרְבֵּנִית אוֹיִרְבָּךְ מִנּוּחָתָה עֵדן, וְבַהֲלוּוִיִּיתָה אִמֵּר בַּעֲלָה הַצְּדִיק אֶת הַמִּילִים הַבְּאוֹת: "רְגִילִים לְבַקֵּשׁ מַחִילָה מִן הַנִּפְטָר בְּשַׁעַת הַהֲלוּוִיָּה, [אַבֵּל] אֶת יוֹדַעַת שְׁאִין לִי עַל מַה לְבַקֵּשׁ מַחִילָה - מִשּׁוֹם שֶׁכָּל חַיִּינוּ הִיוּ עַל פִּי הַשּׁוֹלְחָן עָרוֹךְ. אֲךָ אִם בְּכָל זֹאת הִיָּה בִּינֵינוּ דְבַר מַה, הַרִינִי מִבְּקֵשׁ מַחִילָה".

לְאַחַר מִכֵּן שֶׁאֵל אֶחָד הַמְקוֹרְבִים אֶת הַרְבֵּ: "הֲאִם הַמַּצֵּב הִיָּה בְּאֵמֶת כִּזֶּה מוֹשֵׁלִים"? וְהַרְבֵּ עֵנָה לוֹ: "אֶתְּהָ חוֹשֵׁב שֶׁלֹּא הִיוּ בִּינֵינוּ וִיכּוּחִים בְּחַיִּים? וְדָאִי שֶׁהָיוּ. אֲבָל תְּמִיד דְּבַרְתִּי עַל הָעֵנִיין הַנִּדּוּן - וְלֹא בְּאוֹפֵן אִישִׁי, וּמַעוֹלָם לֹא אִמַּרְתִּי לָהּ מִיָּלָה שִׁיכּוּלָה לְהַשְׁתַּמֵּעַ כְּפִגְיעָה בָּהּ".

פרשת תרומה

הסיפור המאלף הזה מראה לנו בחוש כיצד אדם מושלם אמור להתנהג בתוך ביתו. מותר להתעקש על עקרונות ולהביע דעה בבית כשצריך, אך חובה על הבעל להקפיד על שלושה כללים:

1) שהעקשנות שלו תהיה מבוססת על פי השולחן ערוך - על פי דעת תורה, ולא מחמת סיבות אחרות כמו משחקי כסאות וכבוד וכו'.

2) לדבר על העניין הדרוש תיקון - ולא להתקיף את האישה על הדרך ולרמוס את כבודה.

3) להיזהר לא להשחיל שום משפט שעלול לפגוע באישה - אפילו לא בעקיפין. ואם כבר נכנסנו לנקודה הזו - כאן המקום להעלות עדכון מאוד חשוב שרבים לא מודעים לו, וגם מי שמודע לו - בשעת מעשה לא תמיד זוכר את העדכון הזה, וחובה לשנן אותו תמיד:

אחד הכלים ההרסניים המונעים את האדם מהשגת התורה, זה "כעס והקפדה". ואפילו במקרים שהאדם צודק ויש לו את כל הסיבות שבעולם לכעוס, יידע נאמנה שאם הוא יכעס - הכעס ימנע ממנו את השגת התורה, ולכן עליו רק "להעמיד פנים" של אדם כועס - אך בתוך ליבו להיות שליו ושקול ומתון, כפי שהדריך אותנו הרמב"ם (דעות ב' ג'). ובכדי להבליט את הדברים ולחדד את עוצמתם, נצטט כאן את לשון חכמנו בעניין:

כי כל המקפיד - אפילו עם סיבה - יבטל ההשגה [בתורה]. וביותר צריך להיזהר מלהקפיד על אשתו, אפילו עם סיבה.

וכפי מה שיתרחק מהכעס וההקפדה - כן תהיה השגתו בתורה, ואלו הן שני עמודים גדולים שבכל המידות - ואל תשכח.

(שומר אמונים הקדמון, הקדמה שנייה, סוף הצעה שלישית)

עד כאן ראינו שישה יסודות שניתן לשאוב מאדני המשכן. אומנם ציירנו אותם בעיקר על בני זוג, אך העיקרון שייך בכל אדם הקשור לסמכות והנהגה. בעל ואישה... רב וקהילה... מורה ותלמידים... ואשרי המנהיג - המנהיג עצמו בדרך סלולה זו, אין ספק שה' יעזרהו ויצליח דרכו ויימנע אותו משגיאות ותקלות. ומי לא חפץ בכך?